

Luts Frisia

tydskrift foar fryske striid en literatuer

JIERGONG LXII nûmer 1

maart 2013

ISSN 0166-6029

Praat dochs Frysk

(It tasjongen fan Máxima. Wize: It heitelân)

Praat dochs Frysk, o keninginne Praat ús taal, dat kinn' jo skoan
En as jo dêrmei begjinne Fynt anst elts it deagewoan
Pas as jo ús lânstaal sprekke Binne jo alhiel hjir thús
En as jo jo net ferbrekke Hearre jo pas echt by ús
En as jo jo net ferbrekke Hearre jo pas echt by ús

En as jo ús taal dan sprekke Yn 't iepenbier, lykas dat heart
Sil gjin Fries him mear ferbrekke 't Is noch leaver dat hy stjert
Sa sil ús taal beholden bliuwe Dreech tsjin twang en gnizerij
En de sleauwens rap ferdriuwe Âldfaars taal, wy weitsje oer dy
En de sleauwens rap ferdriuwe Âldfaars taal, wy weitsje oer dy

(It tasjongen fan de nije kening. Wize: It heitelân)

Praat dochs Frysk, o kening Willem Praat ús taal, dat kinn' jo
skoan
En dan komm' jo op de fillem En fynt elts it deagewoan
Pas as jo ús lânstaal sprekke Binne jo alhiel hjir thús
En as jo jo net ferbrekke Hearre jo pas echt by ús
En as jo jo net ferbrekke Hearre jo pas echt by ús

En as jo ús taal dan sprekke Yn 't iepenbier, lykas dat heart
Sil gjin Fries him mear ferbrekke 't Is noch leaver dat hy stjert
Sa sil ús taal beholden bliuwe Dreech tsjin twang en gnizerij
En de sleauwens rap ferdriuwe Âldfaars taal, wy weitsje oer dy
En de sleauwens rap ferdriuwe Âldfaars taal, wy weitsje oer dy

Oprop fan Kerst Huisman om in sjongkoar te foarmjen

Ynkoarten wol Kerst Huisman(k.j.huisman@chello.nl) besykje om in grut Frysk sjongkoar te foarmjen dat it liet op de foarside ('Praat dochs Frysk') foar de nije keninginne Máxima en de nije kening Willem leart. De bedoeling is om dat liet op de foarside by de besite fan de nije kening en keninginne oan Fryslân (op freed 14 juny 2013) sa man- en froumachtich as mooglik is, te sjongen, oeral dêr't it mar gaadlik is. Jou dit dêrom oan safolle mooglik minsken troch.

Deistich bestjoer Wetterskip Fryslân

Bitgummole, 26 septimber 2012

Achte bestjoer,

Nea net hawwe jim Hermans yn syn jierren as rykskommissaris by de namme fan syn foargonger Wiegel neamd, nea net hawwe jim Nijpels mei de namme fan syn foargonger Hermans oansprutsen en nea net hawwe jim de tsjintwurdige rykskommissaris Jorritsma de namme fan dy syn foargonger Nijpels jûn.

Nea net hawwe jim Leeuwarden by de âlde namme Liouwerd neamd, nea net hawwe jim foar it tsjintwurdige Sneek de âlde namme Snitz skreaun en nea net hawwe jim foar Uitwellingerga de âlde namme Twelinggae brûkt.

Ik kin my net yntinke, dat ek mar ien fan jim fan Ceylon seit as hja/er Sri Lanka bedoelt, it wol net yn my del, dat ek mar ien fan jim it hat oer Perzje wylst alleman en wrâld it lân langer Iran neamt en ik leau der gjin stoer fan, dat ek mar ien fan jim Benin noch by de namme Dahomey neamt.

Mar it tsjintwurdige Fryslân krige yn jim 'Passie voor water' yn de Ljouwerter fan 22 septimber op side 32 noch twaris de tweintichste ieuske beneaming 'Friesland'. Ien fan jim Wetterskip Fryslân moat in griis hawwe fan de, sûnt 1 jannewaris fan 1997 offisjele, namme Fryslân.

It stiet wol fêst, dat der gjin sprake fan in fersin wie. Nimmen fersint har/him as it oer de nammen fan kommissaris, stêden en steaten-fier-ôf giet en dan dus likemin as it ús lân oangiet. Soe it noch wat oars wêze kinne as dwersens, eigen nocht oan oarmans ûnnocht of sokswat? - en dat alwer mear as fyftjin jier nei't de steaten 'Friesland' ôfsward hawwe.

Oars, Bitgummoolster achtinge,

B.J. Postma

FAN JONKERDOM EN STIMFEE

Ferline jier waard it ús iepenbiere: Frysk-Nasjonaal wie yn twa kampen útinoar fallen.⁴ Yn de *Frijbûtsjer* wie sprake fan in 'Strategysk Berie', dat ús foarhâlde soe hoe't wy mei de feroarings yn de 'politike arena' oan moatte en dat ús it paad wize soe nei it hillige ideaal. It Berie bestie al út in stikmannich 'foaroansteande leden', mar der koene noch wol in pear leden by.¹

Ik haw der nachten net fan sliepe kinnen, fan dat 'foaroansteande leden'. Ut dy beide wurden is it bestean fan 'efteroansteande leden' op te meitsjen. Der binne sadwaande twa soarten FNP'ers: jonkers/jonkfrouwen én fuotfolk, guon heech op 't hynder - of deroer hinne tild - én alle oaren, dy't ik mar 'stimfee' neam.² De beide wurde troch in djippe kleau faninoar skaat. Fan byinoarkommen kin gjin sprake wêze, dêrta is de kleau té djip makke.

It boppesteande is in ienfâldich model dêr't grif ien en oan mis oan is. Oaren kinne har modellen meitsje, mar guon feiten passe wûndere goed yn mynt. Yn de ledegearkomste fan 1 juny haw ik wat fan it boppeneamde ferteld; de foarsitter kaam net fierder as in 'nochal negatyf'. Sûnder erch joech hja dêrmei ta, dat de werklikheid frij goed mei it model beskreaun wie. Wat feiten:

1. It hie my net rjocht foldien yn de Menamer partijôfdieling. De taal kaam oan de krapperein, Frysk-Nasjonaal wie oergien yn Frysk-Neutraal. Op 18 desimber 2006 haw ik it haadbestjoer oare kant de kleau te witten dien, dat ik it ôfdielingslidmaatskip opsei en my oerskriuwe litte woe nei in oare ôfdieling. En mear as ien, twa kear haw ik it haadbestjoer oan west om syn andert. Op 30 april fan 2008 lei dat yn 'e bus, krapoan 500 dagen nei dy 18de desimber!
2. Ut in skriuwen fan 1 septimber 2010 oan de steatefraksjes: "[...] Kin net elk fan jim fraksjes ris mei de oan him besibbe riedsfraksjes prate oer de plak- en gemeentenammen – en dy de eigen nammen oanprate? Oars as Maurice de Hond syn twingend 'Doen!', is dat in alderminlikst fersyk."³ De FNP kaam gjin andert fan, dat ik haw it nasjonale fjouwertal krékt in jier letter, 1 septimber 2011, fannijs skreaun, De 20ste septimber datselde jiers (!) krige ik it andert yn 'e hûs. It nasjonale kwartet gie net op myn frage yn. En wat it dan wol skreau, wie net oars as in oratio pro domo. Foar de wierheid wie ik by de politike adel oare kant de kleau oan it ferkearde adres: dy soe allegeduerigen foar de ierdrykskundige nammen yn 't spier wêze.
3. Ut in briefke fan 13 maaie 2011 oan de Wetterskip Fryslân-bestjoerders: "De earste fan maaiemoanne is Rochus Sjoerd van der Weg ferstoarn. Hy hie bestjoerder fan 'Tusken Waad en Ie' west en fan 'Waterschap Friesland'. [...] Jim hawwe jim advertinsje yn de krante fan de fyfte yn it Hol-

¹De *Frijbûtsjer*, FNP-partijblêd, nû. 413, desimber 2011, s. 2.

²Yn de njoggentiger jierren wie de Sieu Kaland de CDA-fraksjefoarsitter yn de Earste Keamer. Hy hie it ris oer it 'stimfee fan de oare kant', der't er de Twadde Keamer-leden mei bedoelde.

³*Lyts Frisia*, LIX (2010), s. 53.

lansk skreaun, as wiene jim ‘Waterschap Holland’, as wie Van der Weg syn taal dêr te min ta.” Ik hie de FNP-fraksjefoarsitter frege om my te warskôgjen as myn brief op ‘e wurklist stie, mar mocht dat te lang duorje, dan dêr nei te fernimmen. Hjoed, 15 augustus 2012, leit myn epistel al 459 dagen oan de Harnzerstrjitwei. Mar de fraksjefoarsitter dan? Dy liet him neat oan myn skriuwen gelegen lizze; it kaam foar him fan de oare kant, sjoch.

Taal en nammen binne net bot mear yn tel, wol ‘k leauwe. FNP-taalkursussen? Men heart der amper mear wat fan. It Jubileumboek ‘FNP 50 jier’ is beleaven net flaterfrij. De bydrage fan de rykskommissaris is mei njoggen flaters ‘opfer-siere’ – in oarenien mei in doktoraal Frysk soe der, tink, noch de helte mear yn fine.

De Menamer FNP-ôfdieling wol de Hollânske nammen wer op ‘e kombuorden hawwe, de Feanster hat syn eigentalige plaknammen ôfsward, de Jouster doar net op Dunegea en Jiskenhuzen, en sa mear oan te stean, deabenaud dat er in riedslid ferspylje sil en dêrmei in stikje macht. Dy macht yn de riedseale giet him boppe it rjocht fan de boargers op har eigen Sint Jânsgea en Boarnsweach, en sa mear.

Trije brieven wiene de kleau oergien, en de antwurden kamen net binnen, trochinoar rekkene, 442 dagen. Tsjibbe Brinkman, Bûtenpostmer FNP-riedslid, mist ien en oar yn ‘e partij, ‘it fûle, de identiteit en de striid’.⁴ Ik mis ek wat: fatsoen. Hie Balkenende it yn syn tiden net oer ‘fatsoen moet je doen’? De goaden fan de oare kant diene it lykwols nét, dy hiene har eigen wetten. Ik wit wol, oan wjerskanten fan de kleau wurdt sûndige, mar wêrom’t ús Frysk-Nasjonale goaden no safolle méar sûndigje?

As yn it iepenbier bestjoer in bestjoersorgaan jin net weromskriuwt, kin men de Nasjonale Ombudsman yn it spul behelje. Ornaris wolle de autoriteiten dan wol om lyk. Mar wa soe Brenninkmeijer syn rolle spylje kinne yn de kwestje fan it skriuw-ûnwillige jonkerdom?

Bertus Jans Postma, Bitgummole

Sytze T. Hiemstra

Us eigen taal (12)

In ynstjoerd stikje fan mines oer it taalgebrûk fan Joke Corporaal yn har kol-lums⁵ yn de *Ljouwerter Krante*. Ornearre foar deselde krante en ferstjoerd op 7 febrewaris 2013. Fjouwer wike letter wie it noch net pleatst. Gjin romte? Gjin ferlet fan taal- en staveringskrityk? Wa sil it sizze ...

It sil der ek wol net mear fan komme. Goed dat *Lyts Frisia* der jitte is.

⁴Jubileumboek ‘FNP 50 jier’ (2011), s. 41.

⁵Eamelstikjes dy’t ornaris ek noch oer neat fan belang geane. En ús Trinus Riemersma net ferjitte litte kinne.

‘Slokke’ om it ‘slikken’

“Taalfouten in de krant, het moet niet mogen maar daar zijn ze weer”, skriuwt de ombudsman fan in gesachhawwende lanlike krante (26-01-2013). Ik haw it idee dat de *Ljouwerter* it dêr net mei ûniens wêze sil en dat de redaksje syn bêst docht. Mar dochs ... In goede einredaksje bliuwt krúsjaal.

Bygelyks as in kollumniste mei in literêr-wittenskiplike eftergrûn ús blykber sûnder euveldoed witte lit: “Doe’t se nei goed in wike de doar efter har ticht luts, moast ik dan ek wol even *slikke*” (LC, ‘freed’, 01-02-2013). Ik beheine my mar efkes ta dy iene aberraasje. Op in oar plak haw ik mear fan sokke taalútspattingen dy’t foar ‘Frysk’ trochgean moatte, op it rabat brocht.

No moast ik dus wer efkes (nei de siken) *slokke*. Neat om jin fan om ‘e mûle te slikjen. Hie soks no wier net better kinnen? It lêst net lekker ...

Sytze T. Hiemstra, Drachten

KAFEE ‘ROM SICHT’ (24)

Eltse lêste freedtejûn fan ‘e moanne giet Fetse Friesema nei kafee ‘Rom Sicht’ om mei de maten Geart Gelyk, Minne Modern en Watse Wetich de tastân yn ‘e wrâld yn it algemien en yn Fryslân yn ‘t bysûnder troch te nimmen.

Rommert Tjeerdsma

“Wy koenen wolris in bytsje winter krije,” seit Geart, “ik fernim it oan myn rimmetykskonk, dy begjint sokke tiden altyd te tûkerjen.”

“Ja, dat soe wol kinne,” stimt Fetse mei, “der lei fan ‘e moarn in hiel tin flueske iis op ‘e sleat by ús

afterhûs.”

“No, dan wit ik it wol,” Watse fisket in mûske doaze út de binnenbûse en stekt omstannich in sigaar oan. It smookferbod fan okkerjiers is hast al wer fergetten, Boate kastlein hat al lang de jiskebakken wer op ‘e tafel setten.

“Wat witsto wol?”, ynformearret Minne, wylst er in fikse slok fan syn miksdrankje nimt. Watse jaget in grize reekwolk nei de brune souderbalken en leit dan de sigaar efkes del.

“Moatst de tillevyzje jûn mar ris oansette, dan komst dêr wol efter. Fansels oars gjin praat as de alvestêdetocht, dêr kinst mar donder op sizze. In graad ûnder nul en de Hollanners binne net te hâlden.”

Fetse stoareaget yn syn gleske Bearenburch, as soenen dêr de earste iiskristallen ek al te sjen wêze.

“Eins soenen wy hjir in alvestêdetocht foar allinnich Hollanners hâlde moatte,” seit er dan. Geart fearret oerein, as soe immen him mei in stopnulle yn ‘e rimmetrykskonk stutsen hawwe. “Bist no hielendal troch de hinnen bejarre,” blaft er brimstich, “hoe komst dêr yn ‘e fredesnamme by ...”

De oare maten sjogge Fetse ek ferheard oan, dit sizzen klinkt har frjemd yn ‘e earen, dat is dúdlik. Fetse nimt it lêste út de romer en giet der breed foar sitten.

“Ik sil it útlizze. As it sa as hjoed ien graad ferzen hat, sizze wy dat it oan giet. De Hollanners alhiel op ien ein en hja jeie yn kloften nei Ljouwert. Der ûntsteane files fan mear as tûzen kilometer, fan Maastricht oant de Werpsterhoeke stiet it ferkear sa fêst as in hûs. Mar ja, it giet wol oan en de Hollanners binne dêr tige mei ynnommen dat dy stive Friezen no einlings ris meiwurkje wolle en net

mear sa skiterich en oerdreaun foarsichtich binne. De earsten sette as heale wylden útein en as hja der fiif meter fierder al kreakjend ûnderstrûpe, wolle de oaren it earst net iens leauwe en batse dêr yn grutte kloften efteroan. Om koart te kriemen, it wurdt in wetterballet en de drinkelingen wolle no ynienen allegearre tagelyk nei hûs, mar dat kin fansels net.”

“Wêrom net?” freget Geart, dy’t mei iepen mûle nei dat ferhaal harke hat. Minne gnysket: “No fansels, omdat it ferkear folslein fêst sit, hja kinne net in kant út ...”

Moai ferhaal,” sprekt Watse as oardiel út, “mar ien ding moatst ús nochris better útlizze. Do hiest it oer de alvestêdetocht, allinnich foar Hollanners. Wienen dêr dan gjin Friezen by?” Fetse glimket as in skoalmaster dy’t antwurd jaan moat op in fraach fan in learling dy’t nei de bekende wei freget.

“Do leaust dochs net dat der ien Fries sa gek is om oer ien nacht iis te gean ...?” De mannen hawwe it net mear en skuorre har de bûsen út, hja hawwe der net iens erch yn dat Boate nije komsumpsjes op ‘e tafel set.

“Haha,” laket Geart, “dat koe wolris de oplossing wêze. Soe it helpe, tochst?”

“Foar ien kear wol, tink. Mar it oare jier binne hja it fêst fergetten en begjint it geëamel op ‘en nij. Tink mar ris om myn wurden.”

“No, do bist wol in pessimist,” seit Minne, “miene wy dat wy it aai fan Kolumbus fûn hawwe ...”

“In pessimist seist, no dat wurde jo wol yn dit lân. Ik sjoch jûns altyd nei it seisoeresjoernaal op Ned. 1. No wie dêr fan 't simmer in skoft in frommes dy't it nijs lies. Op himsels neat bysûnders. Mar dat minske brijke wol sa alderduvelst dat de teannen my dwers yn 'e sokken stienen. Alle R's waarden as in rocheljende G útsprutsen. It wie net om oan te hearren, út need bin ik nei it RTL-sjoernaal flechte. Lokkich duorre dat net al te lang, nei in skoftke wie it minske fuort en wie Astrid Kersseboom der wer, alles as fanâlds. Mar no komt it, justerjûn set ik de byldbuis oan en it hier stiet my ynienen rjocht oerein op 'e holle, wêr dat minske te rochelen ...”

“No stelst dy wol wat oan,” gnysket Minne, “it is dochs hiel gewoan dat guon Hollanners de R net sizze kinne ...”

“Ja, mar soks kîn dochs net yn sa'n funksje, ast mar ien foet hast of do bist blyn, dan kinst dochs ek net, ik neam mar wat, postbesoarger wêze?”

“Postbesoarger,” gnysket Watse, “brek my de bek net iepen, ast sjochst hokker ramplesanten oft hjoed-de-dei de post troch de brievebussen triuwe. It soe my gjin nij dwaan as hja hjoed of moarn minsken yn in rolstoel by de doarren lâns stjoere ...”

“Dêr ha 'k ek al hiel wat mei te stellen hân,” seit Boate, dy't de gleskes op 'en nij fol makket, “alle dagen is hjir in oar persoan dy't de post bringt, wylst wy hjir eartiids altyd in fêste fakman hienen. Dy persoanen bringe hjir wol post, mar dan meast fan de buorlju. En oarsom fansels. Ik haw dêr al faak wat fan sein, mar it jout allegearre gjin duvel.”

“Dat bedoel ik no”, seit Fetse. “As jo fakminsk ferfange troch hampelmannen omdat dy guodkeaper binne, dan krije jo soks!”

“Wêrfan akte,” seit Boate. “Mar net om it ien of oare, it is wol de heechste tiid!”

“De lêste der mar yn,” antwurdet Fetse. “Tsjoch ...!”

... duorjend is de freugde

Wy wiene wend oan ferkiezingswinst, ferlies kaam sa goed as net foar. Dat Frysk-Nasjonaal hie foartiid hege ferwachtings fan de lêste steateferkiezings. De twadde fan maart 2011 stie it tydlike Provinsjehûs lykwols op 'e fûneminten te triljen. De pine like net út te stean te wêzen, de wrâld like te fergean. Mar frou Toering, de jonkfrou fan Mantgum, ferblikte net, rêchrjochte en riste har ta de politike striid.

Bertus J. Postma

Fyn ynlein, spile hja it spul frouhaftich

en op 'en skerpsten. It wie fan dy gefolgen, dat in KU-man fan de DS-troan rekke en neitiid nei Bûtenpost

ta band waard. Sa makke hja foar Kramer, har foargonger yn de steate-seale, romte yn it kolleezje. It wie in swiid presintsje foar it tsiende partij-lustrum.

Fan 5 - 0 waard it 4 - 1, fjouwer fraksjeleden en ien DS'er. Dy oergong smakket nei mear, nei trije steateleden en twa deputearren yn 2015 (3 - 2). En as it keunstke nóchris trijekear úthelle wurde kin, is yn 2027 de fraksje leech en it kolleezje fol (0 - 5). De wei nei it kommissariaat leit dan iepen. Moaier presintsje foar it trettsjinde partijlustrum kin men jin hast net yntinke.

Koart – de earste sân wike nei de twadde fan maartmoanne – duorre de pine, mar duorjend is de freugde. Sa woe Schiller it ek hawwe.⁶

Us taal hat ek winst slein út de oergong fan 5 - 0 nei 4 - 1. 'Throw a sprat to catch a whale', hawwe se it yn it Ingelsk oer. En yn it Dútsk en Frânsk bestiet deselde siswize. Wy kenne it siske 'in tsjilling útsette om in einfûgel te fangen', mar sûnt frou Toering har boppeslach heart men al wol gauris fan 'in steatelid offerje om in kolleezjelid te krijen'.

PS Sûnt Kramer syn oergong fan syn PS-bank nei de DS-troan is yn Frysk-Nasjonaal fermidden ien en oar feroare. Foar alle rangen en stannen is de deputearre in man om ticht om hinne te stean. En elk wurd moat

mijd wurde der't de koälysjematen miskien wol oer stroffelje wolle soene. De ûnderfining mei it partijblêd wiist derop: myn troanfol FNP'ers yn 2027 soe foar de politike maten fan PvdA en CDA no al in casus belli wêze kinne – koartswyl fan justjes oar nivo as Van der Meer synt? Minsken hawwe der wol oan. De sensor, dy't de *Frijbûtser* like goed hie as de Sovjetrussyske *Pravda*, liet myn stikje weromstjoere.

Der is mear. Sûnt de oergong fan 5 - 0 nei 4 - 1 mei Kramer yn de ledegearkomste net mear mûnling befrege wurde. Lykas ik by in CDA-ferkiezingsgearkomste meimakke haw (*Lyts Frisia*, LX (2011), s. 29), moatte no ek by Frysk-Nasjonaal de fragen yntiids en skriftlik by in bestjoerder ynlevere wurde. In streekrijochte frage soe Kramer – oars de hiele steateseale treast – ris yn 'e ferlegenens bringe kinne. De leden, folchsum en meigand, makke it neat út. It ûnderskie tusken CDA en FNP is lytser as dat ik tocht hie.

Yn in ledegearkomste fan syn Feriene Ruslân hat kammeraat Vladimir Vladimirovitsj him ris raar fersind. Hy joech op in skriftlike frage it andert dat syn hertsfreon Dmitri foar in oare skriftlike frage bedoeld hie. Dat ús deputearre foar sa'n flater bewarre bliuwe mei!

⁶It boppesteande wie ornearre foar de FNP-Frijbûtser, mar it koe der by de redaksje net op troch. Ik krige it werom.

Ut 'e rie (30-08-2012)

"Wat betekent Noordwest Friesland voor Den Haag, weet u het al?" It wie de frage yn in advertinsje foar de politike jûne fan CDA, PvdA en VVD op 30 augustus yn Ons Huus. In pear opmerkings dêroer.

- 1. Op oanstean fan ús steaten hawwe se yndertiden yn De Haach de namme Friesland út de provinsjewet skrast. Yn desimber fan 1995 is yn it provinsjaal bestjoer it beslút nommen, om ús dêr de eigen namme Fryslân foar yn it plak te jaan. Beide grutte fraksjes fan CDA en PvdA hiene der ienriedich foar stimd. Mei har advertinsje-Friesland lykje de trije Biltse partijôfdielings fan CDA, PvdA en VVD noch yn de tweintichste ieu te libjen.*
- 2. "Wat betekent Noordwest Friesland voor Den Haag, weet u het al?" Ja hear, wy witte it al wat langer. De noardwesthoeke betsjut foar it regear suver neat. Wêr't 'het Bildt' leit? Op 'e kaart soe in minister om de gemeente sykje by Dé Bild. Foar de politike partijen betsjut it minder as ien keamerlid. De grutte partijen hawwe ek nimmen út dy hoeke op har kandidatelisten te stean.*
- 3. De advertinsje hie it oer trije 'Friese Kamerleden'. Fan dy trije binne de VVD'ster frou Lucas en de CDA-kandidaat De Rouwe allebeide ientalige partijfertsjintwurdigers en is de Wergeaster PvdA'ster frou Jacobi de iennichste twatalige folksfertsjintwurdichster.*

De jûne begûn mei in toanielstikje foar twa froulju en ien man. De seal mocht der nei sjen, him stilhâlde en hantsjeklappe. Dêrnei giene 'de drie met [...] het publiek in debat.' (de Bildtse Post, 22 augustus) Myn bydrage wie in útspraak fan frou Liemburg út har jierren as deputearre yn it Provinsjehûs: 'taal is in saak fan minsken en sadwaande fan de oerheid'. Dêr heakke ik 'én fan de folksfertsjintwurdiging' oan ta. De beide ientaligen makken har der lykwols fan ôf. De Bakkefeanster hie it oer har eigen bern en it Frysk, de Boalserter miende, dat De Haach genôch taalwetten en -regels makke hie en dat wy ússels fierder rêde moasten: de bern moasten ûnderinoar, thús yn 'e hûs, op 'e dyk en op it skoalplein mar Frysk prate, en sawathinne. Dat wie alles dat er te sizzen hie. My eanget it oars, dat de minister frou Van Bijsterveldt net botte wiis wêze soe mei in CDA-útstel yn de Keamer om alle taalûnderwiis yn hiele Hollân mar of te skaffen: de earste rykstaal soe ommers de takomst treast wêze salang't de bern ûnderinoar, thús yn 'e hûs, op 'e dyk en op it skoalplein mar Hollânsk praten.

Myn freugde fan 'e wrâld en iksels hiene sweevjende kiezers west, mar nei de gearkomste wiene wy, fan de beide ientaligen ôfsâlte, út 'e rie.

Bertus Jans Postma, Bitgummole

Op it omkaft fan Kofje ferkeard, ferhalen fan Margryt Poortstra, is ûnder de titel in smoarch plak fan fergriemde kofje te sjen; in yllustraasje dy't de titel net ferklearret, mar dy wol hiel tapaslik oanfollet. Dy smoargens soenen jo hast as ferwizing nei it Frysk yn it boek sjen kinne. Dat is fansels net bewust sa bedoeld, mar it tal taalflaters is krekt sa'n smet op it literêre wurk as it griemplak op de foarkant fan it boek.

Hoe ferkeard is 'Kofje ferkeard'?

Op 'e lesjouwersgearkomste fan de Afûk yn septimber 2011 krigen de oanwêzige lesjouwers in presintsje. Dat de wurkjouwer, dy't ek útjouwer is, in fergees boek oanbiedt, is net ferrassend, mar it is eat dêr't de wurknimmers o sa wiis mei binne. In wolkom kadoke foar lju mei niget oan lêzen en oan Frysk. Mar de opteinens belunet nei it lêzen fan ien bledside. Op de earste side fan it earste ferhaal stroffeljje de lêzers - it binne ommers lesjouwers - oer û.o. *mar achterôf falt it mei en as wie der neat oan de hân.* Op 'e Afûk-kursussen wurdt alle war dien om hollânismen as *it falt tsjin* en *it falt mei* te bestriden. De earste reaksje fan lesjouwers is dan ek dat der stean moatten hie *achterôf falt it ta.* Leaver noch *efterôf*, mar de kar foar *achter*, y.s.f. *efter*, soe in bewusteniens wêze kinne. *Der wie neat te rêden* is ek hiel wat Frysker. En it soe ek Frysker wêze as yn de sin *mar út it grien en brún [...]* koe se net goed wiis wurde it ferhâldingswurd *út* nei efteren ferskood wie: *it grien en brún [...]* koe se net goed wiis *út* wurde.

Soe in 'oprjochte' Afûk-lesjouwer nei sa'n earste bledside noch wol fierder lêze wolle?

Moaie koarte ferhalen

It boek befettet alderkostlikste koarte ferhalen mei gâns ferskillende situaasjes, in ferskaat oan personaazjes, út ferskillend perspektyf wei ferteld mei sfear en emoasje en ferrassende (iepen) einden. In geniet om te lêzen as der net sa folle taalflaters yn stienen.

Hoe is it mooglik dat by de korreksje fan it manuskript sok min Frysk gjin acht slein wurdt? Hawwe der eins wol korrektors oer gear west? Of is de noarm by de Afûk sa rom dat it fan alles lije kin? Is it taalgebrûk fan Poortstra dan sa min? Perfoarst net altyd. En nochris: de literêre wearde fan de ferhalen, ôfsjoen fan al of net geef Frysk, kin wier wol sprekken lije. Ut en troch binne der kreaze sinnen yn moai Frysk. Wa wit oft dat miskien dochs de ynfloed fan in korrektor west hat ...

Flaters yn soarten

Der binne taal- en typflaters dêr't net oer diskusjearre wurde hoecht en dy't by fersin oer de holle sjoen binne - in korrektor sjocht ek net altyd alles. Sa is b.g. yn *yn't liif* (s. 20), *yn't foaren* (s. 21), *dan is't oer* (s. 23) de spaasje fôar de apostrof fergetten. Lyts fersin, dêr't allinnich hiel sinnige lêzers oer stroffelje. Dat *midsieusk* mei in haadletter stavere wurdt (side 7, 10, 14), is ferkeard, mar sil troch de measten net as in grutte flater sjoen wurde. Of in wurdasje tefolle, lykas 'kringt *net* der net mear ...' (s. 35). It earste *net* hie skrast wurde moatten; it is mar in (lyts) fersin. By *ôfrune moanne* (s. 41) mist it kapke op 'e *û*; alwer sa'n lyts fersin. Hoe lyts ek, in staveringsprogramke soe sa'n flater ûntdekke. Unbekende foarmen (b.g. *bûsgroentsje* of *kommintaar* (s. 157)) akseptearret sa'n programma net. *Praatten* (s. 45) hellet in staveringshifker der fuort út. It moat ek net mâlde: dûbel-a en dûbel-t yn in Frysk boek. Dêr kin dochs net ien oerhinne lêze?

Foarkar

Haadwurden dy't einige op in toanleaze *e* krije yn it meartal in *n*. *Gewoantes* (s. 62) is dus ferkeard. As meartal fan *earm* wurdt yn it boek hieltyd *earmen* bûkt, wylst *earms* ek goed is. It liket in bewuste kar te wêzen, sa't ek fan wurden op *-ing* de meartalsfoarm op *-en* konsekwint foar kar nommen wurdt. Der wurdt ek keazen foar (foarmen/foarms mei) *achter* en net *after*. Wêrom docht de Afûk net in bewust Fryske kar?

De *je*-tiidwurden wurde yn de twadde en tredde persoan ferbûgd mei de útgong *-est*, resp. *-et*. By langere tiidwurden, b.g. op *-enje*, *-elje*, *-emje*, *-erje*, komt dy *-e* yn 'e sprektaal gauris te ferfallen en dat mei yn de skriuwtaal ek sichtber makke wurde. It is foar net-Frysktalige kursisten (de grutste doelgroep fan de Afûk) lykwols in (didaktyske) stipe om de folsleine útgongen *-est* en *-et* te sjen. Ien kear komt *slingeret* (s. 16) yn it boek foar, mar fierder is it allegear *tekent*, *prottelt*, *wappert*, *kopketûmelt*, *dikert*, *huvert*, *flústert* [...] ensfh.

Nije taallearders hâlde net fan (ûnnedige) útsûnderings. Sa is it ek mei de útgong fan de doetiidsferbûging, dy't yn it meartal altyd op in *-n* einiget. Dat dy útgongs-*n* by wurden as *hienen*, *wienen*, *woenen* en *soenen* net skreaun wurde hoecht, is foar dy kursisten in griis. De lêste tiid is te sjen dat dy *-n* mar better al skreaun wurde kin. Yn Afûk-teksten wurdt dat ek hieltyd faker dien, mar *nét* yn 'Kofje ferkeard'; net konsekwint alsa.

Ferhollânske Frysk

Der klinkt safolle Hollânsk yn it ‘*Kofje ferkeard*’-Frysk, dat men soe der in kaam fan krije. De ik-figuer yn ien fan de ferhalen *kriich lykwols in kleur* (s. 47). It boek stiet grôtfol mei wurden en útdrukkings dy’t streekrijocht út it Hollânsk komme, lykas *gebeure, noadich, oandacht, fanút, kennen leare, dûnker, (gjin) tiid hawwe* en gean sa mar troch. Dêr binne dochs normale Fryske wjergaders foar? *Barre, nedich, omtinken, út [...]* *wei, yn ‘e kunde komme, tsjuster en it (al of net) oan tiid hawwe*. Ferkeard of heal ferkeard: *oeral (rûnom) yn de stêd* (s. 61), *golvjende (weagjende) fjilden* (s. 10), *rûn ‘e tritich* (likernôch *tritich jier*, s. 159), *oant hy thúskomt* (oant *er*, s. 130), *as hy fuort is* (as *er*, s. 132). It binne mar in stikmannich foarbylden; it boek telt suver mear ynterferinsjes as bledsiden.

Unfrysk

De measte argewaasje (*begjinne my te ergerjen* stiet op side 85) hat in lêzer/lesjouwer fan konstruksjes dy’t dwers tsjin de regels fan it Frysk yn geane. Sa kriget er pikefel by it lêzen fan *dêr’t er net tsjin kin* (s. 13), *langjen bliuwe* (s. 58) of it *ljocht bliuwet baarnen* (s. 32), of it *oerkaam my* (s. 170). Yn it Frysk is it net *har mans rêch* (s. 66), mar *har man syn rêch* en allyksa *Rynkje har keammerke, Rynkje har eagen* (s. 169) yn stee fan *Rynkjes keammerke/eagen*. De bysinnen dêr’t de byn wurden *dat* of *oft* yn ûntbrekke, binne suver net te tellen: *sa gau as er kin* (as *dat* er kin, s. 64), *hoe tsjuster it wie* (*oft* it wie, s. 161), *hokker libben se liede woe* (*oft* se liede woe, s. 161), *hoe wiis as se mei my binne* (*oft*, s. 156), *hoe hurd ik ride mei* (*oft* ik, s. 149), *hoe bang se wêze moat* (*oft* se, s. 143), ensfh. ensfh.

In griis

It griist jin oan om te lêzen: *stiet ôf te waskjen* (te ôfwaskjen, s. 137), *nei binnen* (der yn, s. 134), *yn bêd* (*op* bêd, s. 132), *út it bedsje* (fan ‘t bedsje ôf, s. 140), *it oerkaam my* (it kaam my oer, s. 170) en sa kin de hiele *Lyts Frisia* wol folskreaun wurde mei rare ynslûpsels (ynterferinsjes) en domme flaters. *Nei ûnder* (s. 17), dat *nei ûnderen* wêze moat, *te ferlingen* (s. 18), dat *te ferlingjen* wêze moat, *troch de drek wâldzje* (s. 134), dat fansels *wâdzje* wêze moat. Ta jins fernuvering stiet op side 123 ynienen it wurd *bewegings* en op side 125 it wurd *sje lofts*! Al is it ynkonsekwint, de lêzer fielt him hiel efkes ferromme. En der is noch wat moais: foar de ferfrysking fan *sintrifugaal* is *middelpuntwikend* (s. 29) útfûn; dêr sil grif ál in wurdboek foar brûkt wêze.

De Sweach, jann./febr. 2012

Ed Knotter is opgroeid yn Haarlim en al jierren Afûk-lesjouwer. Hy is û.o. ponghâlder fan de FFU en de seksje Frysk fan ‘Levende Talen’ (VLLT).

Ferslach Algemiene Ledegearkomste *Jongfryske Mienskip*, holden yn Kafee Wouters, Ljouwert op 9 febrewaris 2013

Oanwêzich: Chris van Hes (foarsitter), Wolter Jetten (ponghâlder/skriuwer), Bertus Postma, Jan van der Baan, Kerst Huisman, Sytze Hiemstra, Ed Knotter, Gerben Abma, Piter Dykstra (Ljouwert), Rommert Tjeerdsma, Piter Dykstra (Waskemar).

1. Foarsitter Chris van Hes iepenet de gearkomste om 09.35 oere en hjit eltsenien wolkom. Mei-inoar binne 11 minsken oanwêzich, hast in tredde fan it ledebestân. Oan de gearkomste wurdt frege oft der noch mear punten binne foar de wurklist. Dy punten binne der net en de wurklist kin sa't er ferstjoerd is, ek behannele wurde.

2. Jierferslach 2012

Foar de gearkomste hie eltsenien it jierferslach thús stjoerd krigen. Side foar side freget de foarsitter oft der fragen of opmerkings binne.

- Weifallen leden: Oer de weifallen leden wurdt troch Gerben Abma frege oft it bestjoer dy al oanskreaun hat. Dat is yn 'e simmer fan 2012 dien troch it bestjoer. De weifallen leden betellen al jierren gjin ledejild of lêzersjild mear en as reaksje op it skriuwen fan it bestjoer kaam meastentiids it antwurd dat se dat ek net mear fan doel wienen.
- Skriuwwize Westerwytwert: Dêrneist is der noch in opmerking oer de skriuwwize fan 'Westerwytwert' yn it jierferslach. It bestjoer hie 'Westerwydwert' skreaun en dat wie neffens Kerst Huisman net goed. It bestjoer hat tasein dat it tenei de goede skriuwwize brûke sil, sa't dy (ek) op de *Ynterfryske Dikekaart* oanjûn wurdt.
- Bankrekkennûmer JFM yn LF: Ferskillende leden dogge te witten dat se it bankrekkennûmer fan de *Jongfryske Mienskip* yn *Lyts Frisia* misse. It bestjoer joech oan dat it dat net dien hat, omdat de minsken oars tinke soenen dat se troch it sels oermeitsjen fan jild ek lid wurde koenen. Dat koe net yn ferbân mei de ynfiering fan de automatyske ynkasso fan it ledejild. It bankrekkennûmer soe standert yn it kolofon fan *Lyts Frisia* opnommen wurde moatte, seit Bertus Postma. It bestjoer is dêr no akkoart mei, omdat de slach mei de automatyske ynkasso ûnderwilens makke is.
- Automatyske ynkasso ledejild: Gerben Abma fertelt dat der twa leden yn 'e gearkomste sitte dy't wol graach lid wêze wolle fan de *Jongfryske Mienskip*, mar net betelje kinne omdat automatyske ynkasso net mooglik wêze soe. De ponghâlder seit dat foar automatyske ynkasso allinnich mar in bankrekkennûmer nedich is en de basis-NAW-gegevens. De ponghâlder stelt út dat de minsken nei de gearkomste noch in lidmaatskipsbrief krije kinne om dochs lid te wurden. Dat lidmaatskipsbrief is nei de gearkomste oan de beide leden jûn.
- LF digitaal: Der wurdt frege oft der mear dien wurde kin mei de digitale *Lyts Frisia*. Dat punt komt by de aktiviteiten fan 2013 oan 'e oarder.

3. Finansjeel jierferslach 2012

Elts lid kriget in finansjele jierferslach fan 2012. Neist wat fragen oer de terminology dy't brûkt is, freget it bestjoer oft der minsken binne dy't sit nimme wolle yn de kaskommisje. Ed Knotter soe dy taak wol op him nimme wolle.

4. Begrutting 2013

Elts lid kriget de begrutting fan 2013. De ponghâlder leit út watfoar posten oft der allegearre neamd wurde en freget de gearkomste om fragen en opmerkings. De begrutting is foar in elts dúdlik en kin fêststeld wurde.

5. Ferkiezing bestjoersleden

De foarsitter fertelt oer Steven Wever as mooglik nij bestjoerslid. Dy hat ynteresse foar it ponghâlderskip. Spitigernôch koe Steven Wever net by de gearkomste wêze troch syn wurk. De foarsitter leit út wa't Steven is en wêrom't er tinkt dat er in gaadlik bestjoerslid wêze soe. Sytze Hiemstra stelt út om him earst offisjeus as bestjoerslid oan it wurk gean te litten, omdat de gearkomste no net beslute kin. De rest fan de gearkomste is it dêr mei iens.

De foarsitter freget oft de gearkomste skoft hâlde wol. De gearkomste wol leaver hawwe dat it bestjoer sûnder skoft fierder giet mei de wurklist.

6. Aktiviteiten 2013

Foar 2013 hat it bestjoer in oersjoch mei aktiviteiten makke. De gearkomste hat gjin swierrichheden mei de aktiviteiten dy't it bestjoer yn 2013 ûndernimme wol. Der binne wol in soad ideeën út de gearkomste wei dy't ek omtinken fertsjinje. Dy punten binne:

- Oanklacht SWF: Oer de oanklacht tsjin Súdwest-Fryslân fertelt de foarsitter dat de bestjoersrjochter op de oanklacht reagearre hat mei in skriuwen. Dêryn stiet dat de JFM earst formeel in fersyk nei de gemeente Súdwest-Fryslân stjoere moat om it riedsbeslút oer de plaknammen fan Wymbritseradiel fan 2008 no út te fieren. Dat sil it bestjoer sa gau mooglik dwaan. Piter Dykstra ornearret dat it bestjoer him net altyd fuortdaliks foar de leden ferantwurdzje hoecht. Dat ferantwurdzjen mei neffens him nei de tiid ek op in ledegearkomste. De rest fan de gearkomste stimt dêr mei yn. It bestjoer docht te witten dat it wiis is mei dat mandaat en dat it bestjoer him dochs altyd oan de doelstellings út it karbrief hâlde sil. Kerst Huisman komt mei it idee om mei in hiele kloft minsken in boerd oer te skilderjen, dêr't de media dan by binne. Dêrmei soenen wy sjen litte kinne dat de plaknammekwestje libbet yn de mienskip. Neffens Jan van der Baan soe der ek in grutte ploech by de riedsgearkomste fan SWF sitte moatte as de diskusje wer op it aljemint komt.
- Ierdszkoddings Grinslân: Kerst Huisman en Jan van der Baan hawwe nei Grinslân ta west om dêr te praten mei de minsken dy't te lijen hienen fan de ierdszkoddings yn it gebiet. Sy sizze dat dêr in soad sympaty wie fan de minsken foar de belangstelling fan Kerst en Jan. Miskien soe it bestjoer dêr wat mei dwaan kinne om ynfolling te jaan oan de doelstellings fan it karbrief, te witten bettere en bredere kontakten tusken de Fryslannen. It bestjoer jout oan dat it dat in goed idee fynt.
- Gasboarrings Tsjûkemar: It soe ek in idee wêze om yn ús eigen provinsje Fryslân kontakt te sykjen mei de groep 'Tsjingas Tsjûkemar'. Jan van der Baan fertelt dat Sjoerdsje de Visser fan Follegea dy groep fertsjintwurdiget. It bestjoer soe dêr op in letter stuit wol kontakt oer opnimme wolle.
- Stickers: Kerst Huisman dielt mei dat de FRA eartiids stickers hie mei de tekst derop 'dit kin ek yn it Frysk'. It soe in idee wêze om dy plakkers no wer meitsje te litten. It bestjoer is dêr wol posityf oer, mar docht noch gjin tasizzings.

- *Lyts Frisia*: Bertus Postma freget oft der ek in Biltske edysje fan *Lyts Frisia* komt as der ek in Stellingwerfer ferzje makke wurdt. It bestjoer seit dat soks inkeld mar in idee is en de útfiering mooglik letter syn beslach kriget. Oer de digitale *Lyts Frisia* wurdt frege oft dêr wat mei dien wurde kin op it webstek. Piter seit dat er fan 2002 ôf alle edysjes fan *Lyts Frisia* wol digitaal hat. Hy docht de suggestje om alle jierren in ynhâldsopjefte fan *Lyts Frisia* te meitsjen. It bestjoer soe graach wat mei it idee fan de digitale LF's dwaan wolle.

7. Omfreegjen

De foarsitter freget oft de gearkomste noch opmerkings of fragen hat.

- *Bertus*: Yn de kultuernota fan de gemeente It Bilt binne de plaknammen opnommen.
- *Jan*: Wy moatte de dyk op.
- *Kerst*: Prima gearkomste. Fryslân mei gjin gemeente wurde om't der oars it gefaar fan in oare bestjoerslaach komme kin dy't dêr wer boppe stiet.
- *Sytze*: De FFU krige in net-ynhâldlike reaksje fan Deputearre Steaten oangeande it stribjen fan de FFU om ta in bettere ûnderwiiswetjouwing foar it Frysk yn it ûnderwiis te kommen en ta folle mear provinsjaal foech oer it Frysk yn it (hiele) ûnderwiis. De oannommen noata 'Grinzen oer' liket it kolleezje earst wol genôch te wêzen en dy giet net fier genôch..
- *Ed*: Kompliminten foar de tarieding fan dizze gearkomste.
- *Gerben*: Tige tank foar de tarieding en opset fan dizze gearkomste.
- *Piter (Ljouwert)*: It brûken fan Fryske natoernammen rekket yn it neigean. Sytze seit dat natoerorganisaasjes yn Fryslân gauris jild krije fan de oerheid en dat de oerheid dêrom as betingst stelle moat dat dy organisaasjes it Frysk brûke. De foarsitter jout oan dat it bestjoer it idee oanhâlde sil, om dêr letter mooglik wat mei te dwaan.
- *Rommert*: Myn kompliminten foar it nije bestjoer.
- *Piter (Waskemar)*: Ik slút my oan by de foarrige sprekkers. It soe ek in idee wêze om yn it nijs te kommen troch it freegjen fan jild foar in beskaat doel. Dêr soe in aparte bankrekken foar komme kinne.

8. Sluten

De gearkomste wurdt sa likernôch om healwei tolven sletten.

De hillige Liudger hielet de blinde sjonger Bernlef en it Us Heit yn it Halunner Frysk op in ticheltsjemuorre

Hilgelân, in pronkjuwiel dat hoede wurde moat

Yn it wykein nei de Pinkster komme Friezen út 'e ferskate Fryslannen gear op Hilgelân, in tradysje dy't al sûnt 1950 bestiet. Doe't it eilân nei 1947 út de jiske ferrize wie, waarden de Friezen nei it eilân noege. Ienris yn de trije jier wurdt dy saneamde 'Sternfahrt der Friezen' werhelle. De dagen wurde trochbrocht mei petear, sport, dûnsjen, it yn 'e kunde kommen mei elkoar en it besjen fan it wûndere eilân. Yn 2010 stie Hilgelân wer op it program. It die bliken dat de kennis oer de Reade Rots by de measte Friezen beheind is. Spitich, want 'dëat Lun', sa't de eilanners sizze, bliuwt in nijsgjirrich stikje Fryslân mei in nijsgjirrige skiednis.

Jan Romkes van der Wal

Ald lân

AS MODERNE FRIEZEN in foto fan Hilgelân sjogge, in reade rots yn de see, tinke se spontaan oan de Ayers Rock fan de Aboriginals, hjoed-de-dei Uluru neamd. De reade rots 'down under' is, lykas syn Fryske antipoad, reade sânstien mei wite speklagen. Uluru is 600 miljoen jier âld, Hilgelân yn 'e grûn 300 miljoen. Uluru is it taastbere sintrum fan de

dreamtiid fan de Aboriginals, yn har grotten en spelonken húsmanje stille krêften. De minsken fan *dëat Lun* sykje, as de soargen fan it libben harren oermânsk wurde, de rots ek op en geane mei heve hannen tsjin de stien stean en dan 'fielt men de krêft yn jin streamen'. Argeologen fûnen yn de rotsen de fossilen fan in grutte salamander en neamden it mear as twa meter lange rôfdier: *Parotosuchus helgolandicus*.

It keningslân

UT DE FRYSKE DREAMTIID is net folle bewarre. De âldste teksten oer Hilgelân moatte wy by de Griken en Romeinen sykje. Foar harren wie Hilgelân foaral it eilân dêr't it kostbere barnstien (in gieleftige, brânbere en fonkeljende eale stien) weikaam, destiids ek wol 'glês' (Aldgerm.: *glêsa) neamd. Dat 'amber' en de fynsten fan de unike Hilgelanner reade fjoerstien yn prehistoarysk Drinte bewize dat der tûzenen jierren lyn al hannel wie mei Hilgelân. De klassike skriuwers neamden it eilân *Abalus*, dat 'lân mids wetter' betsjut. Neffens Plinius leit it in dei silen fan de kust fan Germanië. Timeus neamt it *Basileia*, 'eilân fan de kening'.

Nei de âldheid komt Hilgelân pas wer yn de histoaryske boarnen nei foarren yn de libbensbeskriuwing fan Willibrord om it jier 800 hinne. Alcuin, de skriuwer, neamt it *Fositelân*. *Forseti* betsjut yn it Aldnoarsk 'foarsitter'. De kening wie de foarsitter fan de gearkomsten fan it folk. By religieuze riten, rjochtspraak en polityk hie hy de foarsit. Tagelyk wurdt, sawol yn it libben fan Willibrord as yn dat fan Liudger, sprutsen oer de god *Fosite/Fosete* (yn de Fryske kontekst) of ek wol fan *Forseti/Forsite*. *Fo[r]site* is yn de Noarske mytology de soan fan Balder en Nanna; hy is de god fan rjocht, wierheid en frede. *Fosite* hâldt sitting yn syn paleis *Glitnir* of *Glastheim*, it skitterjende hûs. Neffens oaren is *Forseti* de freedsume kant fan Tius, de oarlochsgod. Allinnich as it rjocht brutsen wie, soe kriich tastien wêze.

Neffens skriuwers op it ynternet hawwe de gearkomsten fan de Fryske Rie in bân mei *Foseti* syn folksting en soe yn de seal op Hilgelân altiten in lege stoel foar de Ase klearstean. Neifraach levere op dat der twa lege stuollen wiene, net foar de godheid,

mar foar de fertsjintwurdigers fan West-Fryslân (westlik fan de Lauwers) en de Ommelannen.

De nije god

OPFALLEND is dat sawol Willibrord (yn 692) as Liudger (yn 791) nei Fositelân reizgje en dat harren ferbliuw dêr wiidweidich beskreaun stiet. Liudgers reis hie de útdruklike tastimming fan Karel de Grutte. Yn beide ferhalen wurde minsken doopt en is der in petear mei de kening. Tusken de ferhalen is omtrint hûndert jier ferrûn. Is der yn Willibrords ferhaal sprake fan in skerpe tsjinstelling, by Liudger hearre wy dêr neat oer. De foarst lit sels syn soan Landrik troch Liudger dope en preester wurde. Op Willibrords skeinen fan de hilligens fan de welle stie neffens de Fryske wet de deastraf. Ien fan Willibrord syn mannen waard ombrocht. Letter wurdt dy as martelder *Sint Wigbert* fan *Rathmelghisi* eare. Der stie, neffens in (ûnbetroubere) kaart fan 1540, in oan him wijde tsjerke op it âlde Helgolân. Liudger ferneatige de heidske timpels sûnder dat wy fan ferset hearre. Wol kamen yn 792-'93 de Saksers en Friezen foar it lêst yn opstân tsjin Karel, tsjin syn tsjerke en benammen tsjin syn belêsting.

Liudger stifte op *Fositelân* de earste tsjerke. Dat kin net de hjoeddeiske *Sankt Nicolai* wêze. Sinteklaas wie destiids yn ús lannen ûnbekend. De klam op it dopen yn de leginden makket it goed tinkber dat dy tsjerke oan Johannes de Doper wijd wie. Neffens my draacht it âlde tsjerkesegel ek sijn byld. De sêge fan de tolve asega's, dy't by Frjentsjer en by Seeryp yn Fivelingoa situearre wurdt, wurdt wol mei Helgolân ferbûn. De Fryske rjochters wurde troch Karel de Grutte twongen om harren wetten op te skriuwen. Yn in skip sûnder roer geane se de see op. In trettjinde man bringt harren by in

welle, dêr't se de wetten fêstlizze (lêse ek ris dy prachtige *Ballade fan de Tret-tjin Asega's* fan Douwe Tamminga, *Balladen*, Drachten, 1956). Wêr koe soks better barre as op it eilân fan de âlde god fan it rjocht?

Helgolân of Hilgelân

YN 1052 skriuwt Adam fan Bremen syn tsjerkeskiednis. Adam komt út Súd-Dútslân, mar hat him ynlibbe yn folk en tsjerke oan de Noardsee. Adam is de earste dy't oer Hilgelân skriuwt. Foar him betsjut dat 'hillich lân', fanwegen de muontsen dy't dêr wenje en it lân hilligje. Saakkundigen ferklearje de namme ek as *Hallig' Land*. *Hallig*: 'lân yn it wetter', lykas wy yn Noard-Fryslân de 'halligen' kenne.

Fan Adam hearre wy ek dat it eilân yn dy dagen acht milen lang en fjouwer milen breed is. Mei't in klassike mile 1478 meter is, betsjut dat likernôch tolve by seis kilometer. Gâns grutter as hjoed-de-dei. In oare namme is *Farria*, dat *Woleilân* betsjut. Der is sprake fan in biskop fan *Farria* en in rige doarpen. Lestich is dan wer dat *Farria* en de *Far Öer* trochelkoar helle wurde. Allegearre wol *wol*-eilannen.

Yn de lette Midsieuwen ferlear Helgolân syn frijheid en waard it in part fan Sleeswyk. Dêrfoar hie it eilân in eigen status tusken de Hânzestêden Bremen en Hamburg, de Dithmarschen en Schleswig. Foar de skippen wie it in taflechtshaven by stoarm en swier waar. Mei't piraten harren dêr ek thús fielden, woe de Hânze it eilân pasifisearje. De nammen fan seerôver Klaus Störtebeker en syn bestrider Simon fan Utrecht wurde, wol of net mei rjocht, mei it hillich eilân ferbûn.

Fiskerij 1600-1800

AL YN DE RIN fan de fyftsjinde ieu waard Helgolân in sintrum fan

fiskerij. Ferskate stêden en lannen om de Noardsee bouden op it eilân harren faktorijen. Om it eilân waard yn dy tiid in protte hjerring fongen. Ek de kreeftejacht kaam op. De 'Hummer' (kreeften) libben by de manichte tusken de rotsen fan it ferdronken lân.

Yn de sechstsjinde ieu hie Hilgelân min ofte mear syn hjoeddeiske foarm. De ferdronken parten kamen by leech wetter foar 't ljocht. De krytrotsen op 'Düne' waarden stadichoan ôfgroeven en yn de nijjiersnacht fan 1721 breek de ferbining tusken de twa parten. Yn 1684 is Hilgelân troch de Denen oernommen, mar de Deenske kening stie ta dat de eilanners harren 'von Older zu Older gebrücklich gewesen' lânwetten yn eare holden. Yn de achttjinde ieu hie Hilgelân 1700 ynwenners. De hartoch fan Gottorf is dan de hear fan it eilân. Sels mochten de Hilgelanners harren rjochters kieze dy't dan troch in fâd (bestjoerder) út namme fan de hartoch oansteld waard.

De Ingelske tiid 1807-1890, *Heligoland*

YN DE TIID nei de Frânske Revolúsje en it ynfieren fan it Kontinintale Stelsel troch Napoleon yn 1806 waard Hilgelân in sintrum fan slûkhannel. Yn 1807 besetten de Ingelsen it eilân dat se *Heligoland* neamden. Se brochten de moderne tiid. Keunstners, wittenskippers en toeristen kamen. En grutte gebouwen ferrizen, lykas hotels. Guon stiftings ûndersochten de útsûnderlike geology en bistewrâld fan it eilân. De besikers en nije bewenners kamen foaral út Dútslân. As it keizerryk de Dútske ienheid bringt, wurde ek de stimmen lûder dy't Hilgelân by Dútslân hawwe wolle. Yn 1890 waard Hilgelân roale tsjin Dútske rjochten op Sansibar yn East-Afrika.

Go to hell land

MEI GRUT ENTÛSJASME begroeten de Hilgelanners 'der Kaizer', dy't him sa foar harren ynspand hie. In goudene tiid liek oan te brekken. It toerisme bloeide op. En mei de fiskerij gie it goed, al wie de hjerring ferdwûn. Fisk wie der genôch, foaral de seekreeft wie in wichtich produkt. De wittenskippers krigen nije en gruttere gebouwen. De lju krigen ek each foar Hilgelân as fûgeleilân. Tûzenen trekfûgels brûke Hilgelân yn 'e maitiid en hjerst as tuskenstop. En alken, ginten en kobben briede yn mannichten op de rotsen.

Mar tagelyk begûn de militarisearring fan 'dêat Lun'. Der kaam in grutte marinehaven, dy't yn de Earste Wrâldoarloch efter it front lizzen bleau as plak fan reparaasje en tarissing. Dochs waard út foarsoarch in grut part fan de befolking evakuearre. Doe't de bewenners yn 1918 weromkamen, wiene de huzen troch de marinelu fol-slein útwenne.

Tusken de oarloegen rekke it eilân stadichoan wer wat by de kluten op. Koart wie it eilân in selsstannige 'Kreis', mar al gau waard it in part fan de Landkreis Pinneberg. Dat is it oan hjoed-de-dei ta. De nije oarloch waard it Hilgelân hast fataal. De bewenners mochten no op *Lun* bliuwe, dêr't grutte bunkers boud wiene. Djip yn de rotsen, dêr't se taflecht yn sykje koene. Ien fan de earste loftoanfallen fan de Ingelsen wie in bombardemint op Hilgelân. Ien fan harren lêste bombardeminten, op 18 april 1945, wie ek ornearre foar harren eardere eigendom Heligoland. It eilân liek ferlern en dêrmei rekken ek Hitlers grutte plannen foar de oanlis fan de grutste ûnderseeboathaven fan de wrâld fan de baan.

Op 18 april 1947 kaam de genedeklap. 'Helgoland gesprengt'

melden de kranten. De Ingelsen woene it strategysk lizzende eilân fol-slein ferneatigje. Spottend sprieken se fan 'Heligoland – Go to Hell Land'. Mei help fan 6700 ton springstof moast it fersinke, mar doe't stof en jiske del-sloegen wie *dêat Lun* der noch altiten.

Plak fan freedsume moeting

HILGELÂN wie lykwols feroare yn in ûnbewenber en woast kraterlânskip. Tagong wie abslút ferbean. Mar de Halunners woene werom. Likemin as de fûgels lieten se harren keare. In pear Freiburger studinten planten yn de âldjiersnacht fan 1950-'51 de Dútske en de Europeeske flage. Op gâns fermiddens en gremia waard in berop dien om it eilân wer bewenber te ferklearjen. De Ingelsen gongen om. Op 1 maart 1952 wie it safier: 'Hilgelân is wer frij'. De opbou fan it ûnder- en boppelân koe begjinne. Yn 1954 begûn de kreeftefangst fannijs en yn 1954 waard de Sankt Nicolai ynwijd. Hilgelân wurdt foar de Dútsers in wichtige fakânsjebestimming. De frisse lucht en it skjinne wetter lûke it massatoerisme oan. De belestingfrijdom bringt de ferneamde bûterfearten op gong. Mear as bûter lokket de guodkeape sterke drank.

It nije Hilgelân wol in freedsum moetingssplak wêze foar de folken. Eat fan de sfear fan it eilân fan de god fan frede en rjocht. Yn dat ramt wurde de Friezen ek om de trije jier nei Hilgelân noege. Om krekt as earder oer rjocht en frijdom te praten. Yn 2010 klonk dêr it pleit foar in Frysk parlemint (sjoch ek *Swingel*, nû. 27, sept. 2010, s. 4-7). Fan 24-26 maaie 2013 is der wer in nij treffen op dat prachtige eilân. Jo binne wolkom en gean dêrhinne mei de *Fryske Rie*.

Mear as fyftich jier bestiet it nije Hilgelân al wer, yn in wif lykwicht

Fiskers yn in grot, Hilgelân, Christian Ernst Bernard Morgenstern (1850). Foar it neist is de pyllder lofts de Lange Anna en is de pyllder yn' e midden weiwurden.

tusken de unike natoer en it massa-toerisme. Krekt as op oare Fryske eilannen wurde de huzen te djoer foar de eigen jonge minsken. De strijtnammen binne noch altiten yn it Halunner Frysk. Ferburgen efter de machtige fasaden fan de millenniumbou libbet

jitte it Halunner folk, mei de winsk fan de eardere presidint Lûbke yn de earen: "Dieses Kleinod zu wahren ist unsere Aufgabe." Dat pronkjuwiel te hoedzjen as it mystike sintrum fan de Fryslannen is ek in opjefte fan hiel it Fryske folk.

Jan Romkes van der Wal wie pastoar te Boalsert en is û.o. bestjoerslid fan de Fryske Rie.

Wy binne wiis mei jo kopij. Dat kinne bydragen wêze op it mêd fan Fryske striid, Fryske literatuer, Fryske skiednis, Frysk ûnderwiis, fersen en ferhalen. Foar it juniûmer moat dy ynstjoerd wurde foar 1 maaie nei: Redaksje 'Lyts Frisia', Plantage Doklaan 13 1018 CM AM-

STERDAM, E-post: abma.g@upcmail.nl
Postadres: Jongfryske Mienskip, Postbus 719, 8440AS It Hearrenfean. Web-side: www.jongfryskemienskip.com E-mailadres: jongfryskemienskip@gmail.com
Bankrekken: 1069535, op namme fan: Jongfryske Mienskip, It Hearrenfean